

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
1963

BRNO 1964

Die Bauten, wie bekannt, wurden aus Bruchstein, meist aus quarzitischem Sandstein, erbaut, der wahrscheinlich von den Westhängen der Weissen Karpaten hierher gebracht worden ist. Es handelte sich grösstenteils um Bauten, deren Innen- sowie Aussenwände verputzt und gut geglättet waren. Einige Wände waren mit bunten Fresken bemalt. Der Mörtel und der Bewurf sind reich an Calcium, was von ihrer guten Qualität zeugt; die auch durch Festigkeitsprüfungen bestätigt wurde. Der qualitativste Mörtel und Bewurf ist bei der IV. und VI. Kirche festgestellt worden, insbesondere bei den geglätteten und mit farbigen Fresken verzierten Bewurfstücken.

Die Menge des benützten Sandes bewegt sich bei Qualitätsmörtel und Bewurf von 20 - 50%, der gröbere Mörtel und Bewurf enthält ungefähr 80 % SiO_2 . Der verhältnismässig kleine Prozentsatz an Sesquioxyden, der in dem analysierten Material festgestellt wurde, beweist ebenfalls die Benützung von Qualitätsrohstoffen beim Bau.

Durch eine eingehende Analyse wurde bei einigen Mörtelbruchstücken festgestellt, dass sie Spuren von Ziegeln, Sandsteinbruchstückchen, Holzkohle oder Holzstückchen, Kalksteinstückchen, Überreste von Eisenschlacke, ein Härchen eines Pinsels, der beim Weissen benützt wurde u.a. enthalten. Auf einigen Bewurfstücken sind ebenfalls Abdrücke von Holz, Ruten und Gras festgestellt worden.

Bei einer weiteren chemischen Untersuchung wird vor allem die Farbenzusammensetzung der bunten Fresken verfolgt werden, weiter die Bestimmung des Ursprungs der Ziegelüberreste, die im grossmährischen Mörtel benützt wurden sowie weitere Feststellungen, die zur Erkenntnis der historischen Technologie sowie zur völligen Erfassung der Charakteristik des geprüften Materiales beitragen werden.

Zjišťovací výzkum na hradisku Zelená Hora u Vyškova na Mor.

Čeněk Staňa

Tab.31.

Hradisko Zelená Hora leží jihojihozápadně od obce stejného jména v okrese Vyškov, asi 500 m od jejího středu. Tvoří je strmý ostroh trojúhelníkovitého půdorysu, oddělený od kopce, na němž leží vesnice, mělkou dolinou. Ostroh se rozšiřuje od severovýchodu k jihu západu. Jeho svahy příkře spadají do hloubky 40 až 50 m k Pustiměřskému potoku. Severní, severozápadní, západní a jihozápadní strana má svah přímý, jižní svah je asi uprostřed členěn vysokým valem, který probíhá po celé délce hradiska, ve východní části jižní strany je pak níže další, menší val. Val obepíná na obvodě také horní plošinu hradiska, a to, na jižní straně přímo nad srázem, jinde je před valem ještě úzká, 2 - 5 m široká plošina. Ostroh je 156 m dlouhý a maximálně při jihozápadním kraji 120 m široký. Při jeho západním rohu je zvýšená plošina oddělená, od ostatního terénu hlubokým příkopem a nahoře valem. Zvýšený je rovněž úzký severovýchodní kraj ostrohu. Celá plošina hradiska je rozryta hlubokými jámami většinou pravidelných geometrických tvarů /čtverce, obdélníky, kruhy/. Tyto jámy jsou pravděpodobně pozůstatky po středověkých skle-

pech, neboť v poslední fázi osídlení stál na ostrohu hrad s ústřední pevností v západním rohu. Bude patrně možno spojovat jej s Pustiměřským hradem písemných pramenů. Poslední zmínka o něm je k roku 1322. Od roku 1339 vystupuje v psaných pramenech jiný hrad, Malice, vzdálený od našeho hradiska vzdušnou čarou asi 3 km východním směrem. /Za laskavé informace o historických pramenech, vztahujících se k Pustiměřskému hradu vděčím dr. J. Zhanělovi z Vyškova/.

V dosavadní archeologické literatuře je lokalita známa jako eneolitické výšinné sídliště, a to, pod názvem Radslavice, okr. Vyškov, poloha Hradisko, případně "Zelená hora". V současné době patří naleziště do katastru obce Zelená Hora.

Archeologický výzkum na hradisku podnítily nálezy žáků ZDŠ v Pustiměři v letech 1960-1961, které předal Archeologickému ústavu ČSAV, pob. v Erně, učitel Vl. Peška. V jejich souboru upoutaly zejména slovanské střepy starobylého rázu, které naznačily, že ostroh mohl být také slovanským hradištěm.

Úkolem zjišťovacího výzkumu v roce 1963 bylo ověřit stav hradiska, nakolik byly rozrušeny starší sídlištní objekty a vrstvy středověkým osídlením, je-li rentabilní provést větší výzkum, a také poznat sled osídlení, v kterých epochách bylo hradisko obydleno a jak intenzivně. Byla proto vedena v podélné ose ostrožny sonda 200 cm široká, zasazená do myšlené čtvercové sítě /čverce 5 x 5 m/ a k ní kolmá sonda, která prořizla na jednom místě obvodový val.

Početný archeologický materiál z výzkumu, který je zaregistrován 533 nálezyvími čísly, v nichž je kromě jiných předmětů zahrnuto několik tisíc střepů, nemohl být dosud zpracován, takže o výsledcích výzkumu je možno podat zatím jen předběžnou zprávu. V sídlištních vrstvách jsme našli množství kamenné industrie, z níž část bude možno klasifikovat jako paleolitickou, část patří do neolitu a eneolitu. Hradisko bylo patrně osídleno již na sklonku mladší doby kamenné, jak nasvědčuje střep nalezený na podloží v sondě 5 /nál. č. 148/63/. Eneolitické období je zastoupeno mocnými vrstvami, v nichž patrně budeme moci rozlišit alespoň dva sídelní horizonty. Ve starší části eneolitického souvrství jsme zachytili destrukci mazanického objektu /sonda 3/. V keramickém inventáři z eneolitických vrstev bylo možno hned při výzkumu rozpoznat zlomky charakteristických nádob kultury nálevkovitých pohárů a kanelované kultury. Doba bronzová je zatím zastoupena jednou kruhovou jámou v sondě 7, kterou rekonstruovatelná nádobka a další střepy datují do pokročilé fáze únětické kultury. Silné je osídlení halštafské /H C/, doložené mocnou tmavě hnědou nebo černou vrstvou, jež obsahuje množství střepů, hliněné přesleny i několik jiných nálezů. K nejpozoruhodnějším patří drobná hliněná plastika, představující medvěda nebo prase, získaná v sondě 3 /nál. č. 463/63/.

Obsáhlou kapitolu v životě hradiska Zelená Hora reprezentuje slovanské období. Slované zde sídlili nejpozději od 8. století, jak dokládá starobylá keramika a dobře zachovaná železná ostruha s háčky, krátká, s široce rozevřenými rameny a poměrně silným bodcem, kterou jsme objevili v jámě při jihovýchodním profilu sondy 4 /nál. č. 167/63/. Podle keramického materiálu můžeme usuzovat, že osídlení potom trvalo v 9. i 10. století a snad bez přeryvu na ně navázalo budování časně středověkého hradu. Již od 8. století sloužila ostrožna jako hradiště. Nad jejími strmými srázy byl nejdříve vybudován val s palisádou, později ve velkomoravské době, pak mohutná hradba s dřevěnou konstrukcí a čelní kamennou, na

sucho kladenou zdí, jejíž základ byl asi 60 cm široký. Průkop v sondě B zřetelně ukázal, že široká středověká hradební zeď, na obou stranách lícovaná, byla postavena na destrukci staršího opevnění, které bylo spáleno velkým požárem. V sondách jsme zachytili větší počet slovanských jam. V sondě 7 jsme odkryli část obydlí s kamennou destrukcí ohniště nebo pícky v severním rohu. Asi polovina patrně sídelní jámy byla také v sondě 6a. Objevili jsme rovněž několik hlubokých zásobnicových jam, z nichž některé měly úzké násypné hrdlo, takže nepochybně sloužily jako obilnice. V jedné z těchto jam, uprostřed sondy 1, která dosahovala hloubky 350 cm pod povrchem, ležela úplná kostra velkého psa. Kromě střepů nádob získali jsme ze slovanských jam a vrstev četná kostěná šídla, hliněné přesleny, bronzovou náušničku prostého typu, skleněné korálky a různé železné předměty.

Z pozůstatků po středověkém osídlení jsme objevili kromě mohutné vnější hradební zdi, která je dodnes ve valu až 200 cm vysoká, zbytky a ruiny dalších zdí na maltu stavěných i části kamenných, bez malty kladených základů různých staveb. Největší v roce 1963 odkrytý objekt tohoto druhu je nároží domu uvnitř asi 5m širokého v sondách 1 a 2. /Výrazné půdorysy středověkých objektů jsme nerozrušili, aby mohly být obnaženy vcelku při případném historickoarcheologickém výzkumu/. Středověké vrstvy poskytly množství archeologického materiálu, keramického, železného /např. dvě ostruhy různého typu a patrně i různého stáří/, kostěného /mezi jiným také dvě drobné hrací kostky/, zlomky skleněných předmětů a tři stříbrné mince.

Závěrem je třeba konstatovat, že výzkum v plném rozsahu splnil svůj účel. Ukázal, kromě výsledků výše předvedených, další možnosti archeologického zkoumání na této lokalitě. Přes značné narušení starší situace středověkým hradem je možno získat tam cenné poznatky o životě od mladší doby kamenné až do středověku.

Feststellungsgrabung auf dem Burgwall Zelená Hora bei Vyškov in Mähren. Der Burgwall Zelená Hora liegt auf einer steilen im Grundriss dreieckigen Spornlage ; sie ist 156 m lang und max. 120 m breit. Es wurde hier auch paläolithische Steinindustrie gewonnen. Die jüngere Steinzeit ist vorläufig nur durch einen typischen Scherben vertreten. Aus dem Äneolithikum stammen mächtige Siedlungsschichten, in welchen es möglich sein wird, mindestens zwei Siedlungshorizonte zu unterscheiden: im älteren Teil der Schichtenfolge wurde die Destruktion eines Lehmewurfobjektes entdeckt /Hütte?/. Im äneolithischen keramischen Inventar sind zwei Grundtypen vertreten: Gefäßscherben der Trichterbecherkultur und der kannelierten Kultur. In die späte Phase der Úněticer Kultur gehört vorläufig nur eine Grube. Stark ist die Besiedlung aus der Hallstattzeit /H C/ belegt. Ausser Gefäßscherben und anderen Gegenständen fand man eine kleine tönernerne Plastik - Bär oder Schwein.

Die slawische Besiedlung währte vom 8. Jahrhundert /altertümliche Keramik, ein eiserner Hakensporn/ bis zum 11. Jahrhundert. Im 8. Jahrhundert war der Burgwall mit einem Wall und Palisade befestigt, im 9. Jahrhundert mit einem mächtigen Wall mit Holzkonstruktion und einer steinernen Stirnmauer. Man entdeckte auch Überreste zweier Wohngruben und einige tiefe Vorratsgruben /in einer lag das ganze Skelett eines grossen Hundes/. Aus slawischen Objekten wurden zahlreiche Scherben, Knochenahlen, tönernerne Spinnwirteln, ein bronzener Schläfenring, gläserne Korallen und verschiedene eiserne Gegenstände gewonnen.

Später stand auf der Landzunge eine mittelalterliche Burg. Bei der Grabung sind Gefäßscherben, eiserne und beinerne Gegenstände /Sporen, Spielwürfel/ und drei silberne Münzen gefunden worden. Die Burg verödete anscheinend nach 1322 /laut schriftlichen Quellen/. Mit Grabung wird weiter fortgesetzt werden.

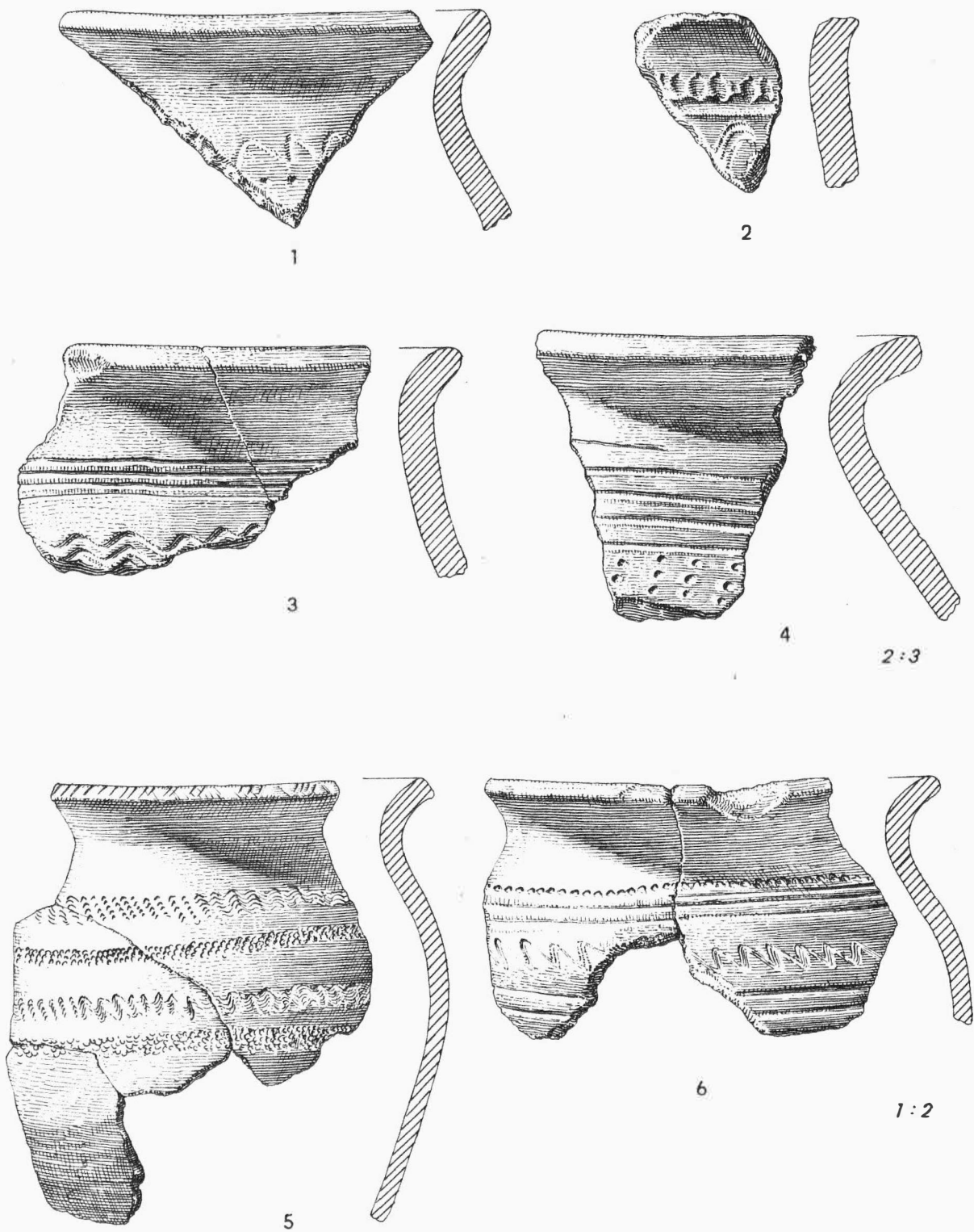
Slovanský výzkum na Starých Zámčích u Líšně v roce 1963.

Čeněk Staňa

Výzkum na hradišti Staré Zámky u Líšně se v roce 1963 soustředil hlavně na dolní část výrazného svahu při severní straně ostrožny, tam, kde se tato ostře rozevírá a kde začíná obvodový val klesat k bráně z údolí /čtverce NN,OO,PP,RR-II,III/. Kulturní vrstvy v těch místech dosahují značné mocnosti, slovenský velkomoravský horizont je překryt černou splachovou vrstvou, jež leží v síle až 40cm pod ornici. Celé souvrství je skloněno k severovýchodu. Šedohnědá slovenská vrstva z 9., případně i 8. století je téměř jednotlivá, takže bylo velmi nesnadné vymezit hranice jednotlivých objektů. Přece však se podařilo rozlišit dvě čtvercovité polozemnice s kamennými krby v severozápadních rozích /ve čtvercích OO-III a OO-II/NN-II - v sousedním čtverci MM-II byla podobná polozemnice s krbem v severovýchodním rohu objevena v roce 1958/. Kromě toho jsme odkryli v letošním roce na uvedené ploše čtyři zásobnicové jámy přibližně hruškovitého tvaru, které dosahovaly hloubky 150-250 cm a několik dalších slovenských jam různého vzhledu. Ze všech těchto objektů jsme získali bohatý keramický materiál.

Slovanský výzkum jsme doplnili několika sondami. Sonda při západním profilu čtverců AF-2, AF-3 měla zjistit původ terasy mezi vlastní plošinou hradiště, jak se nám dnes jeví, a terénem, svažujícím se k boční bráně do údolí. Pod ornici a humusem jsme po celé délce sondy narazili na sterilní podloží. Terasa vznikla nepochybně naoráním při zemědělském obdělávání půdy. Sonda na plošině v lese na severní straně vnějšího předhradí, dlouhá 30 m a 150cm široká, byla zcela sterilní. Podporuje to domněnku, že vnější předhradí nemělo souvislejší osídlení, že tam byly sady, pohřebiště, event. i prostory pro dobytek.

Zvláštní pozorností si zaslouží průzkum vnějšího valu na pokraji lesa Haglejtůna. Potvrdil se údaj M. Kríže /Kůlna a Kostelík, Brno 1891,362/, že se ve valu nedochovala žádná konstrukce, že je nasypán jen z hlíny. V průkopu byl velmi dobře patrný původní povrch terénu, který se svažoval od severozápadu k jihovýchodu. Val je dnes jen maximálně 120 cm vysoký nad původním terénem. Příkop, v němž je nyní téměř 180 cm mocná náplava, dosahoval hloubky bezmála 350 cm oproti úrovni povrchu, na který byl nasypán val, to znamená, na nižší straně skloněného terénu. Val se tedy nepochybně podstatně snížil, takže nelze vyloučit domněnku, že mohl být nahoře zpevněn dřevěnou palisádou. Důležitým nálezem v příkopu jsou střepy jedné nádoby, kterou bylo možno dobře rekonstruovat. Ležely na sterilním dně příkopu těsně pod příkrou stěnou, zvedající se k původnímu valu. Nádobku lze spolehlivě zařadit do 9. století. Jinak jsme z celého 200 cm širokého a 29,60 m dlouhého průkopu nezískali ani střípek. Můžeme tedy s velkou pravděpodobností po-

Tab. 31. Zelená Hora / okr. Vyškov /. Výběr slovanské keramiky z hradiska. - Auswahl der slawischen Keramik vom Burgwall.

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1963.

- Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Sady osvobození 19/23.
- Odpovědný redaktor: PhDr. et Dr. Sc. Josef Poulík.
- Redaktoři: PhDr. Jiří Říhovský a PhDr. Anna Medunová.
- Překlady: B. Tichý, C. Sc. a E. Tichá.
- Kresby: J. Jaša.
- Na titulní stránce: Rytina koně na koňském žeburu z jeskyně
Pekárny v Mor. Krasu.
- Vydáno jako rukopis - 400 kusů - neprodejné.